

Çorum Belediye İşçilerinin Uzun Yürüyüşü (1966)

Mine Dilan KIRAN¹

ORCID: 0000-0001-7150-9312

“Açlık ordusu yürüyor
yürüyor ekmezsizleri ekmeğe doyurmak için
hürriyetsizleri hürriyete doyurmak için açlık ordusu yürüyor
yürüyor ayakları kan içinde.”
Nazım Hikmet

Öz: Gösteriler, toplanmalar ve günler süren protestoların yanı sıra, uzun yürüyüşler adalet arayışı mücadelesinde en sık başvurulan yöntemlerdir. Tarihsel olarak, gerek bireysel gerekse toplu uzun yürüyüşler insan hakları mücadelesi ile başlamıştır ve daha sonra emek hareketi de görünürlük kazanmak üzere bu mücadele yöntemini benimsemiştir. Kent içinde ya da bir şehirden diğerine yapılan yürüyüşler örgütlenme, yapılanma ve amaçları bakımından çeşitlilik gösterse de uzun yürüyüşlerin en temel özelliği güçlü bir politik tutumu temsil etmeleridir. Türkiye’de bu görünür, etkili, politik ve kolektif eylem aracının kullanılmaya başlanmasının tarihçesi 1960lara uzanır. Bu bağlamda, Türkiye emek tarihinin 730 km ve 34 gün süren ilk uzun yürüyüşü Çorum Belediyesi işçileri tarafından, işlerinden çıkarılmaları üzerine 1966’da örgütlenmiştir. Bu çalışma, söz konusu yürüyüşün stratejileri, kamuoyundaki algısı, medya görünürlüğü, dönemin politik atmosferi ve yürüyüşün politik kazanımlarını da içerecek biçimde detaylı bir resmini sunmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler; Çorum, Genel-İş, Yürüyüş, 1966

Long March of Corum Municipal Workers (1966)

Abstract: Besides parades, pickets, demonstrations and rallies, marches have always been one of the most preferred forms of social actions in the struggle for justice. Individual or mass marches historically started with the civil rights movement and then were adapted by the labor movement in the pursuit of gaining visibility and recognition. Although marches in cities or long walks from one city to another vary in terms of their organizations, structures or goals, they have one fundamental aspect that is shared between them; marches represent strong political activism. In Turkey, the effective

---

¹ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Politika Doktora Öğrencisi.

Makale Geliş Tarihi:29.11.2019-Makale Kabul Tarihi: 18.05.2020

use of these visual tools and political statements of collective action dates back to 1960s. The first long march in Turkish labour history, which covered 730km and took 34 days was organized by the workers of the municipality of Çorum in 1966 when they were dismissed from work. This study aims to give a detailed picture of this march including the marchers' strategies, public image, media coverage and political atmosphere of the era as well as political outcomes of the walk itself.

Keywords; Çorum, Genel-İş, Long March, 1966

Giriş

Yürüyüş, insanlığın iki ayağı üstünde hareket etmeye başladığı dönemden günümüze kadar, kitlesel göçlerin, sürgünlerin, dinler tarihinin, hak arama mücadelelerinin, savaşların ve direnişlerin simgesidir. Yürüyüş (yürüme eylemi) insanın topluma kendini ifade etme biçimidir. Frederic Gros, *Yürümenin Felsefesi* kitabında yürüme eylemini, kendi hesabını tutma ve bir çeşit meydan okuma olarak tanımlar (Gros,2017:167). Bu meydan okuma aynı zamanda yürümenin insanlık tarihi boyunca farklı amaçlarla biçimlendiğini gösterir. “*Antik dönem filozoflarının yürüyüşlerinden Hac yolculuklarına ve çeşitli sivil itaatsizlik eylemlerine kadar yürüme, temel bir form olarak karşımıza çıkar*” (Gümgüm, 2020:206).

Toplumsal yaşamda ise sosyal ve politik değişim talepleri için etkin bir araç olarak kullanılan yürüyüşler, kitleselleştiğinde ortaya çıkardığı politik ve toplumsal etki ile baskılara karşı insanların özgürleştiği bir platform haline gelir (Arapoğlu, 2018:43). Bu amaçla yapılan sosyo-politik yürüyüşler hak arama mücadelelerinde önemli bir yer tutar. Bu nedenlerle yürüyüşler, sivil haklar mücadelelerinde de, işçi hakları mücadelelerinde de önemli bir eylem biçimi olmuştur.

Sivil/yurttaş hakları mücadelelerinde sıkça rastladığımız kitlesel yürüyüşler (kısa günlük yürüyüşler ve çalışma kapsamının kapsamına giren uzun, genellikle şehirlerarası yapılan yürüyüşler) sivil hakların kazanımı için önemli bir eylem biçimidir. Bununla birlikte sivil hakların getirdiği kazanımlar uzun yürüyüşlerin yapılmasına etki etmiş ve emek hareketi tarihinde de iz bırakan uzun yürüyüşler gerçekleşmiştir. Emek hareketinde uzun yürüyüşler genelde sivil haklar mücadelesi ile iç içe ilerlemiştir. Örneğin İngiltere’de oy hakkı için yapılan kitlesel ve uzun yürüyüşlere işçiler ve sendikalar da katılmıştır (Güngör ve Özuğurlu, 1997:12-14). Aynı şekilde 8 saatlik işgünü mücadelesi kimi dönemlerde oy hakkı mücadelesi ile birlikte ilerlemiştir. Dünyada bir hak arama biçimi olarak yer eden yürüyüşler Türkiye’de de sivil haklar ya da çalışma hakkı mücadelesinde geçmişten günümüze çeşitli örneklerle karşımıza çıkmaktadır. Ancak çalışma kapsamında, Çorum yürüyüşüne (1966) kadar olan dönem ele alınacak, sivil haklar mücadelesinde ve emek hareketindeki uzun yürüyüşler Çorum yürüyüşünün tarihi olan 1966 yılına kadar incelenecektir. Ardından Türkiye’de gerçekleşmiş ilk uzun yürüyüş olan

Çorum yürüyüşü, ayrıntıları ile ele alınacak ve dönemin emek hareketi içindeki yerinin detaylı bir resmi sunulmaya çalışılacaktır.

Sivil Haklar Mücadelesinde ve Emek Hareketinde Uzun Yürüyüşler

Uzun yürüyüşler, hak arama eylemi ve bir direnme biçimi olarak 1900'lerin başlarında ortaya çıkar ve 1960'lara gelindiğinde siyahilerin sivil haklar mücadelesinin temelini oluşturur. Tarihsel olarak da sivil haklar mücadelesi ve çalışma hakları için yapılan mücadeleler genel olarak birlikte yürütülür ve metnin devamında incelenen yürüyüşler bu kapsamda bir eylem biçimi olarak karşımıza çıkar.

1900'lerin başında ABD'de ve İngiltere'de kadınlar, oy hakkı için kitlesel yürüyüşler yaptı ve bu yürüyüşler hem kitleselliği hem de dönemin dinamiği açısından oldukça etkili oldu (Wallace,R). 1900'lerin ortalarına doğru ise Gandhi'nin gerçekleştirdiği eylem, 20.yüzyılda sivil haklar mücadelesinde uzun yürüyüşlerin en önemli örneklerinden birini oluşturdu. Hindistan'da, 12 Mart 1930'da başlayan yürüyüş, 24 gün ve yaklaşık 380 km'den fazla sürer. 6 Nisan'da yürüyüş sonlandığında Gandhi'nin denizden tuz elde etmesiyle, bir Hindu'nun tuz çıkarmayacağına dair Tuz Yasası'nı ihlal edildi ve bu çağrıyla binlerce köylü tuz çıkarmaya başladı. Bu eylemin ardından Gandhi ve 60 bin eylemci hapse atıldı ancak yasa da işlemez hale geldi (Atıcı, 2017:318).

1934'de Mao tarafından gerçekleştirilen ve "uzun yürüyüş" olarak bilinen yürüyüş bu dönemin bir diğer önemli örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. 1934 yılında, Mao ve beraberindeki yaklaşık 100 bin kişinin önce batıya ve ardından Çin'in kuzeyine doğru gerçekleştirdiği bu yürüyüş, 370 gün ve 12.500 km sürer (Bekcan,2017:375).

Afro-Amerikalıların² ABD'de verdikleri sivil haklar mücadelesi de kitlesel yürüyüşlere neden oldu. 1 Aralık 1955 tarihinde Rosa Parks'ın otobüsteki yerini beyaz bir erkeğe vermeyi reddettiği için Montgomery'nin ırk ayrımı yasalarını ihlal etmekle suçlanması ve ardından tutuklanması, ABD'de Afro-Amerikalılar için bir direniş haline geldi ve yüzlerce insanı etkiledi. Rosa Parks'ın tutuklanmasının ardından Montgomery otobüs boykotu gerçekleşti. Siyahilerin otobüsleri kullanmaması sonucu -sabahları işlerine yürüyerek bisikletlerle kimi zaman topluca taksi kullanarak gidiyorlardı- otobüs şirketleri zarar etmeye başladı ve 382 gün sonra otobüslerdeki ırkçı uygulamalar kaldırıldı. Siyahilerin sivil haklar mücadelesi sonraki yıllarda da güçlenerek devam etti (Demirci,S). Bu dönemde yapılan en etkili eylemlerden birisi ise Washington Yürüyüşü'dür. ABD'de işçi sendikaları ile siyahi hareketin birleştiği ve "İş ve Özgürlük İçin Washington'a Yürüyüş" sloganı ile örgütlenen yürüyüşün tarihi 28 Ağustos 1963 olarak belirlenmiş, toplanma yeri ise

---

² Afrika kökenli Amerikalılar.

Washington'daki Lincoln Anıtı olmuştur (Friedman, 2010:44). 250 binden fazla kişinin katıldığı bu yürüyüş, ABD'de Afro-Amerikalılar için sivil haklar mücadelesinde ciddi bir dönüm noktası olmuştur. Martin Luther King "bir hayalim var" olarak bilinen konuşmasını bu eylemde gerçekleştirir. 1964 yılında çıkan Sivil Haklar Yasası ve sonraki yıl çıkarılan 1965 Oy Kullanma Hakkı Yasası ile Afro-Amerikalıların sivil hakları eyalet düzeylerinde de yasal güvenceye kavuşur. Ancak bu yasal güvenceye kavuşmuş olan hakkı fiili olarak kullanmakta ciddi zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu döneme ait en önemli yürüyüş 1965 yılı Şubat ayında oy kullanma hakkı için yapılan mitingde bir siyahinin polis tarafından öldürülmesi sonunda gerçekleşir. Sivil hakların korunması, uygulanması ve polis şiddetine karşı 7 Mart 1965 günü Selma'dan Montgomery'ye 600 kişiye yakın bir kitle ile yürüyüş başlar. Polisin müdahalesi, eylemcilerin Montgomery'ye ulaşmamasına yönelik olur ve eylemciler polis şiddetine maruz kalarak yaralanır. "Kanlı Pazar" olarak da adlandırılan bugün, sonraki günlerde gerçekleşecek yürüyüşlerin ilki haline gelir (Demir, 2018:110). Bu olayın ardından ikinci yürüyüş 9 Mart 1965'te yaklaşık 3.000 kişi ile aynı güzergahta başlar. Selma kentinden başlayan ikinci yürüyüşün önünün de askerler tarafından kesilmesinin ardından eylemciler Martin Luther King'in kararı ile geri dönerler. King, bu kararını "*Şiddet karşıtı biri olarak insanları potansiyel olarak şiddet içeren bir duruma itemezdim*" şeklinde açıklar. Oluşan kamuoyu ve birçok kişinin desteği ile büyük yürüyüşün üçüncüsü düzenlenir. 21 Mart günü başlayan üçüncü Selma- Montgomery yürüyüşü toplumun her kesiminden yaklaşık 3.000 kişi ile başlar. Yürüyüşün Selma- Montgomery arasında, 87 kilometre, 5 gün 4 gece sürmesi planlanır. 25 Mart günü, yürüyüşe katılanlar King'in önderliğinde Montgomery'ye girdiklerinde sayıları 25 binden fazla kişiye ulaşır (Friedman, 2010:60-61). Yakın tarihin en önemli sivil haklar mücadelesi olan siyahilerin Amerika'daki vatandaşlık ve oy hakkı mücadelesi, bu yürüyüşün ardından zaman içinde yapılan düzenlemelerle eyaletlere göre farklılıklar ortadan kaldırılması ise kazanıma ulaşır.

Dünyada sivil haklar mücadelesi kapsamında yaygınlık kazanan uzun yürüyüşler, emek hareketine de etki ederek, işçiler için de bir hak arama biçimi olarak kabul görse de özellikle 19. yüzyılın başlarında emek hareketi, uzun yürüyüşler yerine mitingler, şehir içi yürüyüşler ve grevlerle varlığını gösterir. 1819 yılında Manchester'da Parlamento Reformu için yapılan Manchester Yürüyüşü'ne en az 3 bin dokuma işçisi katılır (Mason, 2010: 25). 1 Mayıs 1886'da Chicago'da 8 saatlik iş günü için ilk kitlesel yürüyüş yaklaşık 340 bin işçinin katılımı ile gerçekleşir (Mason, 2010:131).

Dünyada hem sivil haklar hem de işçi hakları için önemli bir eylem biçimi haline gelen uzun, şehirlerarası ve kitlesel yürüyüşler Türkiye'de de başvurulan bir yöntemlerden birisi oldu. Türkiye'de bir hak arama biçimi olarak yapılan ilk uzun yürüyüş ise Çorum Belediyesi işçileri tarafından 1966 yılında yapıldı.

Çorum Belediye İşçilerinin Uzun Yürüyüşü-1966

Uzun yürüyüşler dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir hak arama biçimi olarak ortaya çıktı. Türkiye’de toplumun hemen her kesimi taleplerini dile getirmek, sorunlara çözüm bulmak veya adalet arama amacıyla yürüyüşler gerçekleştirdi ve bu yürüyüşler genelde Ankara’ya doğru yapıldı.³ Araştırmanın konusu olan Çorum Yürüyüşü ise işçi hareketi açısından uzun yürüyüşlerde bir ilk olması açısından önemlidir.

Yürüyüşün gerçekleştiği 1960’lar dönemi, değişen iktidarlar ve siyasi yapının etkisinin çalışma ilişkilerine yansıdığı dönemdir. 1960’larla ekonomide başlayan “özel işletmeler aracılığıyla sanayileşme politikaları” işçileşmeyi de etkileyerek, sanayide ücretli istihdamı hızla artırır (Akkaya,2002:65). İşçileşmenin artması ve toplu iş ilişkilerinde 1961 Anayasası ile birlikte sosyal devlet anlayışı bağlamında çalışma ilişkileri alanında özgürlükçü düzenlemeler yapılmasıyla çalışma ilişkileri farklı bir boyut kazanır (Makal, 2007:525). Emek hareketinin lehine bir sürecin başladığı bu dönemde 1940 ve 1950’lerde baskın olan vesayet sendikacılığının yerini sınıf eksenli ve sınıfın politikleştiği bir sendikacılık alır (Çelik, 2017:633). 1960’ların başında sendikal hakların Anayasal güvenceye kavuşması Türkiye’de sendikal hareketin de gücünü etkiler. 1961 Anayasası ile tanınan grev hakkının kanuni düzenlenmesinin yapılması talebi bu dönemde işçi hareketlerini canlandırır, 31 Aralık 1961’de yapılan Saraçhane Mitingi de bu amaçla dönemin en önemli eylemlerden biri olarak karşımıza çıkar. Cumhuriyet döneminde o zamana kadar gerçekleşen en kitlesel eylem olma özelliğini taşıyan Saraçhane Mitingi’nin “*odak noktası toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı*” olur (Koçak ve Çelik, 2016:649). Ardından 1963 yılında Türkiye Maden-İş Sendikası tarafından örgütlenen Kavel grevi ise ve 36 gün sürer. İstanbul, İstinye’de Kavel Kablo Fabrikası’nda gerçekleşen greve Türkiye Maden-İş Sendikası’nda örgütlü olan 220 işçi katılır. Kavel’de greve çıkılmasında kuşkusuz 1961 Anayasası’nda güvence altına alınan grev ve toplu sözleşme hakkına ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılması talebiyle yapılan Saraçhane Mitingi ve bu mitinge katılan Kavel işçilerinin etkisi de vardır (Aydın, 2010:14). 1960’lar işçi hareketi açısından “*Saraçhane Mitingi (1961) ile başlayan ve 15-16 Haziran Direnişi (1970) ile sona eren bir dönem*” olarak tanımlanır (Çelik, 2017:633).

Bu dönemde, araştırmanın kapsamı olan Çorum yürüyüşünden önce de belediye işçilerinin çeşitli eylemlerle haklarını aradıkları görülmektedir. 1952’de İzmir’de ücret zammı isteyen temizlik işçilerinin eylemi ilk belediye işçisi eylemi olarak bilinir. Ardından 1961 yılı Ankara Fen İşleri’ndeki 450 işçinin işten atılmasına karşı yapılan eylem, yine Ankara Ego işçilerinin İş Kanunu’nun uygulanması için yürüyüşleri, İzmir Belediye işçilerinin asgari ücret eylemi ve 1962’de Hatay Reyhanlı Belediyesi ve İzmir Belediyesi temizlik işçileri grevleri, dönemin grev yasakları kapsamında hem oldukça önemli hem de belediye

³ Sonuç bölümünde bu yürüyüşlere değinilmiştir.

işçilerinin hak arama mücadelesi içinde her zaman olduklarının göstergesidir (Sezgin, 2006:51). Grev hakkının yasallaşmasının ardından ise belediye işçilerinin ilk yasal grevi 1963 Bursa Belediyesi şoförleri tarafından gerçekleştirilir. Bu grevle birlikte inceleme konusu olan Çorum Belediyesi işçilerinin yürüyüşünün gerçekleştiği 1966 yılına kadar ise belediye işçileri tarafından 10 grev daha gerçekleştirilir (Fişek, 1969:72). Bu grevler toplamda 209 gün sürer ve 823 işçinin katılımı ile gerçekleşir. Söz konusu grevler, Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası (Bursa Belediyesi Otobüs İşletmesi), Tomis (Tüm Otomotiv ve Metal İşçileri) Sendikası (Malatya Belediye Mezbahası), Genel-İş Sendikası (Kayseri Belediyesi, Malatya Belediyesi, Konya Belediyesi) tarafından gerçekleştirilir.⁴

Tablo.1. Belediyelerde gerçekleşen grevler

Yıl	Belediye	Grevde geçen gün sayısı	Katılan işçi sayısı	Toplam işçi sayısı
1963	Bursa Belediyesi Otobüs İşletmesi	20	218	227
1964	Malatya Belediye Mezbahası	36	28	28
	Kayseri Belediyesi ⁵ DDT Tatbikatı, Temizlik İşleri, Otobüs İşletmesi, Mezbahası, Fen İşleri Müdürlüğü	35	354	488
1965	İstanbul Pendik Belediyesi	1	27	58
	Malatya Belediyesi	30	179	231
	Konya Belediyesi Mezbahası	87	17	39

Kaynak: Fişek, K. (1969). "Türkiye' de Devlet-İşçi İlişkileri Açısından Devlete Karşı Grevlerin Kritik Tahlili" kitabından tablolatırılmıştır.

Bu dönemin etkili eylemlerinden birisi ise Türkiye emek tarihi açısından bir ilk olan Çorum Belediye işçilerinin uzun yürüyüşüdür. Çorum yürüyüşü, Çorum Belediyesi tarafından işten çıkarılan 54 işçinin uzun soluklu hak arama eylemidir. 54 işçi işten çıkarılmalarını protesto etmek amacıyla Çorum'dan Ankara'ya, Ankara'dan İstanbul'a çıplak ayakla 34 gün ve 730 km yürümüştür. Yürüyüş, Türkiye emek tarihi açısından ilk uzun yürüyüş olma özelliğini taşımanın yanında Türkiye işçi sınıfı açısından da unutulmazdır (Çelik, 2017). 1966 yılında Adalet Partili Çorum Belediyesi ile Genel-İş⁶ arasında yürütülen toplu iş sözleşmesi

⁴ Pendik Belediyesinde 1965 yılında hangi sendikanın örgütlü olduğu bilgisine ulaşılammıştır.

⁵ Kayseri Belediyesi grevleri Kurthan Fişek'in kitabında tek tek ele alınmış ancak metinde birleştirilmiştir.

⁶ Türkiye Genel Hizmetler İşçileri Sendikası, 1962'de kurulmuş, Kurulduğu dönem Türk-İş üyesi iken zamanla derinleşen, Genel-İş ile Türk-İş yönetimi arasındaki anlayış farklılıkları nedeniyle 1976 yılında DİSK'e katılmıştır.

uyuşmazlıkla sonuçlanır ve bunun üzerine sendika grev kararı alır. Grev kararının ardından belediye, sendikanın taleplerini kabul ederek anlaşma sağlar ve grev kararı kaldırılarak toplu iş sözleşmesi imzalanır. İmzalanan toplu sözleşme ile işçilerin aylıkları 300-350 lirayı bulur (Sezgin, 2006;83). *1.6.1966 tarihinde yürürlüğe giren toplu iş sözleşmesine göre işçilere 9 lira asgari ücret günde 175 kurus yemek bedeli, ayda çocuk başına 10 lira çocuk zammı ve yılda iki maaş tutarında ilâve tediye yapılması kabul edilmiştir* (TBMM,1966). Ancak dönemin Adalet Partisi'nden Çorum Belediye Başkanı Kemal Demirer Belediye Meclisi'nde alınan bir karar ile Çorum Belediyesi park bahçe, fen işleri ve temizlik işlerinde çalışan ve Genel-İş'e üye 27 işçiyi, Emekli Sandığına (memur kadrosuna) devrederek 250 lira ücretle çalıştırmak ister. İşçilerin aylıkları sosyal haklarıyla birlikte 250 liradan fazla olacağı için işçiler tarafından söz konusu geçiş kabul edilmez.

Tablo.2. Müstahdem kadrolarında ve yevmiyeli işçi kadrolarında çalışanların ücretleri

	Müteferrik müstahdem kadrolarında	Yevmiyeli işçi kadrolarında
	250	9 lira ⁷ yevmiye [270 lira aylık]
Evli ve bir çocuklu eline geçen	280.12	278.97
İki çocuklu eline geçen	293.12	291.84
Beş çocuklu eline geçen	297.12	325.44

Meclis tutanaklarına göre müteferrik müstahdem kadrolarında ve yevmiyeli işçi kadrolarında çalışanların arasındaki ücret farkına ilişkin bilgi tablosu (TBMM,1966). Tablo tutanakta yer alan şekli ile aktarılmıştır.

Belediye Başkanı işçilere yaptığı tebligatla 01.07.1966 tarihine kadar Emekli Sandığı'na geçmeyi kabul etmedikleri takdirde işlerine son vereceği bildirilir (Türk-İş, 1966:14). İşçilerin bu değişikliği kabul etmemesi ise işten çıkarılmaları ile sonuçlanır. Aynı dönemde, Belediye baştabipliği ve devlet hastanesinden çalışma güçlerini kaybettiklerine dair raporlar alınarak sağlık sebepleri ile işten çıkartılan işçilerle birlikte bu sayı 54'ü bulur⁸. Bunun üzerine Genel-İş işten çıkarmaları protesto etmek amacıyla Çorum'dan Ankara'ya bir sessiz yürüyüş yapılacağını ve yürüyüşün 27 Temmuz 1966 Çarşamba günü saat 16.00'da Çorum'dan başlayacağını duyurur (Genel-İş Emek Gazetesi, 1966a).

Genel işler işkolunda faaliyet göstermektedir.

⁷ Yevmiyeli işçi kadrolarında çalışanların 9 lira yevmiyeli çalıştıkları tutanakta yer almaktadır. (EK.1.) Aylık ücretleri ise 30 ile çarpımıyla 270 lira olarak hesaplanmıştır.

⁸ Farklı kaynaklarda yürüyen işçilerin sayısı 27, 54 ve 72 kişi olarak belirtilmekte ancak sendikanın yayınlarıyla yapılan karşılaştırmada ve yürüyüşü takip eden gazeteci Mete Akyol'un yazı dizisi ve Sendika yayınları sonucu yürüyüşü 54 işçinin gerçekleştirdiği anlaşılmıştır. Söz konusu karışıklığın yürüyüşe katılan işçilerin farklı gerekçelerle işten çıkarılmalarıdır. Makalenin ekinde yer alan Protokol metninde ayrıntılı bilgi yer almaktadır.

Bu süreçte sendika tarafından işten çıkarmaların anayasaya aykırı olduğu vurgulanarak Ankara'da farklı partilerden işçi milletvekilleri ile görüşülerek işçilerin durumuna çözüm bulunması istenir. Ancak yalnızca dönemin Türkiye İşçi Partisi (TİP) Tekirdağ milletvekili Kemal Nebioğlu işçilerle ilgilenir İçişleri Bakanlığı'na yazılı soru önergesi verir, eylem süresinde bir gelişme elde edemez fakat kamuoyu oluşturmaya katkı sağlar (Genel-İş Emek Gazetesi, 1966b).

Nebioğlu'nun İçişleri Bakanı ve Çalışma Bakanı'na yazılı olarak 13 Temmuz 1966 tarihinde Meclis'e verdiği yazılı soru önergesinde:

- 1) Merkezi Ankara'da bulunan Genel-İş Sendikası üyesi 'olup Çorum Belediyesi park, bahçe, fen ve temizlik işlerinde işçi olarak çalışmakta iken, mevcut Toplu İş sözleşmesine rağmen 72 işçinin 1 Haziran 1966 tarihinden itibaren Emekli Sandığına göçmeleri hususundan yapılan teklifi kabul etmedikleri için işlerine son verildiği doğru mudur?
- 2) Çorum Belediyesinin Haziran dönemi 8 numaralı kararı ile çıkarıldığı iddia edilen bu işçilerin yerlerine yenilerinin daha az ücretle alındığı doğru mudur?
- 3) Sendikal faaliyetlerde bulunduğu ve toplu iş sözleşmesi yapılmadan önce görevi dolayısıyla yaptığı faaliyetler sebebiyle bu ilde tek ehliyetli sayaç elektrikçisi bulunmasına rağmen Genel İş Sendikası Çorum Şube Başkanı Suat Gürses'in işine son verildiği doğru mudur?
- 4) Bu olaylar doğru ise Bakanlığınıza olay aksetmiş midir? Aksetmemişse ne gibi işlem yapılmıştır? Her hangi bir işlem yapılmamışsa ne yapılması düşünülmektedir? soruları sorulur.⁹

27 Temmuz 1966 Çarşamba günü, Genel-İş Genel Sekreteri Hasan Okyar, VI. Bölge Temsilcisi Necati Vural, Çorum Şube Başkanı Fuat Gürses ve işten çıkarılan işçilerden 54'ü Çorum'dan Ankara'ya çıplak ayaklı bir biçimde yürümeye başlar. Yürüyen işçilerden isimlerine ulaşılabilenler şunlardır; Ali Bağcı, Aşır Düz, Arif Kayış, Ali Duman, Ali Demir, Ali Pişkin, Bahri Çakmak, Cemal Kaya, Cemal Katmer, Cafer Türkoğlu, Dursun Topka, Hasan Akbulut, Hasan Arıcı Hüseyin Aydın, Hacı Ali Etfal, Hacı Avlar, İsmail Demir, İsmail Çetin, İsmail Ünsal, Kadir Kelten, Mehmet Tavşan, Mehmet Kendirci Mehmet Işık, Muktal Demirci, Mustafa Çaygeçti, Mehmet Şahin, Mehmet Kaya, Ömer Baltacı, Ömer Kuşçu, Paşa Türkyılmaz, Rıza Baykara, Satılmış Duygun, Satılmış Akar, Şükrü Erdem, Yaşar Altunkeser, Yusuf Yeşil.¹⁰

İşçilere Çorum il sınırına kadar aileleri, Çorum halkı ve sendikacılar destek olur. Yürüyüşün 130.km'sinde Çorum Bölgesi Maden İşçileri Sendikası Başkanı Ali Oyur ve Muhasip Mustafa Kuru işçilere kumanya ve sigara desteğinde bulunur. 1

⁹ Soru önergesinde 13 Aralık 1966'da verilen ve 22 Aralık 1966 tarihli Meclis Tutanağı belgelerine metin sonunda ek. 1 dosyasından ulaşılabilir.

¹⁰ İşçilerin isimleri Genel-İş Sendika Arşivi ve Cumhuriyet Gazetesi Arşivinden derlenmiştir.

Ağustos günü Elmadağ'a yakın Kayadibi mahallinde Türkiye DSİ Enerji Su ve Gaz İşçileri Sendikası (Ges-İş) Genel Sekreteri ve yöneticileri, Çorum işçilerini karşılayarak yiyecek ve sigara desteğinde bulunur, Elmadağ'a kadar işçilerle birlikte yürür ve o akşam Elmadağ'da işçilere Ges-İş tarafından yemek verildi. Dönemin sendika gazetesi olan *Genel-İş Emek Gazetesi*'nde Elmadağ halkının işçilere ilgisi ve Ges-İş'in desteğinin işçiler için yüksek bir moral oluşturduğu haberi yer alır. 2 Ağustos sabahı Ankara'ya 20 km kala işçileri Türk Hür-İş¹¹ karşılar ve kahvaltı verir. Aynı gün akşam Mamak'a ulaşan işçileri dönemin Türk-İş Genel Sekreter Yardımcısı Ethem Ezgü ve diğer yöneticiler karşılar. 3 Ağustos sabahı ise işçilerin güzergâhı, Mamak, Samanpazarı, Opera Meydanı, İstasyon yolu ve Anıtkabir'dir. Bu yürüyüşe Genel-İş'in İcra Kurulu ve Ankara'da bulunan yöneticileri, göğüslerinde "Anayasa nizamını çiğneyen, çalışma barışını zedeleyen, insanlık haysiyetini hiçe sayan zihniyeti protesto yürüyüşü" yazılı kartlar ve pankartlarla katılmışlardır (Genel-İş Emek Gazetesi, 1966b) (Fotoğraf-1).

Fotoğraf 1: Çıplak ayaklı, ellerinde pankartla Anıtkabir'e yürüyen işçiler

Kaynak: Genel-İş Sendikası Arşivi.

¹¹ *Türkiye Demokratik, Toplumcu ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk Hür-İş Konfederasyonu)*

Türkiye Demokratik, Toplumcu ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu 12 Mayıs 1964 yılında kuruldu. Kurulmasında belirleyici neden, Türk-İş üyesi Türk Ulaş-İş Sendikası ile Türk-İş yönetimi arasındaki anlaşmazlıktı. Türk Hür-İş'in genel başkanlığını bir süre Feridun Şakir Ögünç yürüttü. Türk Hür-İş Ocak 1966'da 448 bağımsız sendikaya bir toplantı çağrısı yaptı. Toplantı 118 bağımsız sendikanın katılımı ile gerçekleşti. Bu arada Türk Hür-İş'in başkanlığını Mehmet Alpdündar üstlendi. Türk Hür-İş'in kurucusu Türk Ulaş-İş ile Türk-İş arasında yaşanan sorunun çözümünden sonra Türk Ulaş-İş, Kasım 1965'te tekrar Türk-İş bünyesine döndü. Böylece Türk Hür-İş'in etkinliği iyice azaldı. Türk Hür-İş daha sonra 1967 başlarında DİSK'in kuruluş çalışmalarına katıldı (DİSK, 2020:113).

İşçiler, yürüyüşe destek veren sendikalar, milletvekilleri ve diğer işçiler ile öğlen Anıtkabir'e ulaştı. Adalet Partisi Milletvekili ve Tes-İş Başkanı Enver Turgut, Türkiye İşçi Partisi Milletvekillerinden Lastik-İş Genel Başkanı Rıza Kuas ve Yol-İş Genel Sekreteri Şaban Erik, Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, Türk-İş Genel Sekreter Yardımcısı Ethem Ezgü işçilere destek için yürüyüşe katılır (Fotoğraf 2). Fotoğrafta yer alan soldan 4. kişi Genel-İş Sendikası Genel Başkanı Abdullah Baştürk'tür ve "İşçilerle birlikte yalınayak yürüyen Baştürk'ün fotoğrafı Türkiye işçi sınıfı tarihinin en çarpıcı karelerinden biri" olarak bilinir (Çelik, Birgün, 2017).

Fotoğraf 2: Yürüyüşe katılan Türk-İş yöneticileri ve Milletvekilleri.

Kaynak: Genel-İş Sendikası Arşivi. (Sol baştan 2. Ertan Andaş, Seyfi, Demirsoy, Abdullah Baştürk, Ethem Ezgü, -, Enver Turgut,-)

Çorum'dan Ankara'ya gerçekleştirdikleri 7 gün süren çıplak ayaklı yürüyüşün ardından Anıtkabir'e ulaşan işçiler ilk olarak yürüyüşü destekleyen sendikalarla birlikte Anıtkabir'de saygı duruşunda bulunur ve ardından taleplerini iletmek üzere dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'le görüşmek için başbakanlığa giderler. Ancak Başbakan Demirel ile görüşemezler (Cumhuriyet, 1966a ve Genel-İş Emek Gazetesi, 1966a) (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3: Çorum'dan Ankara'ya yürüyen işçiler destek veren sendikalar ile birlikte Anıtkabir'de.

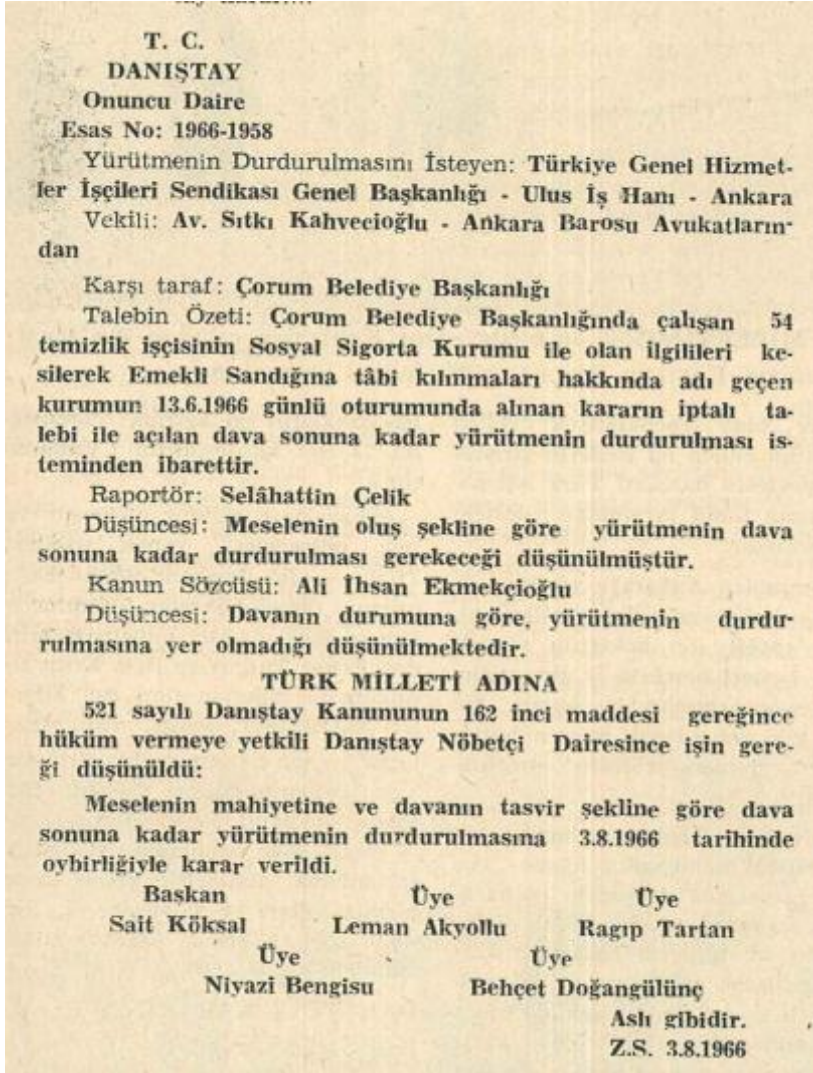
Kaynak: Genel-İş Sendika Arşivi.

Aynı gün, Çorum Belediyesi'nden emekli sandığına geçirilmeyi kabul etmeyen 54 işçi için Genel-İş'in açtığı iptal ve yürütmeyi durdurma talepli dava, kanun sözcüsü Ali İhsan Ekmekçioğlu'nun "davanın durumuna göre yürütmenin durdurulmasına yer olmadığı" düşüncesine rağmen olumlu sonuçlanmış ve davada yürütmeyi durdurma kararı çıkmıştır. Danıştay 10. Daire tarafından verilen karar şu şekildedir;

"...Meselenin mahiyeti ve davanın tasvir şekline göre dava sonuna kadar yürütmenin durdurulmasına 3.8.1966 tarihinde oy birliği ile karar verildi."¹²

¹² Danıştay 10.Daire, 1966-1538 Esas No'lu Kararı.

Fotoğraf 4: Danıştay Kararı Tam Metni.

Kaynak: Türk-İş Arşivi. (1966).

Danıştay'ın yürütmeyi durdurma kararının ardından işçilerin işlerine dönebilmesinin önü açılmış ancak Belediye Başkanı Kemal Demirer¹³, Danıştay'ın kararına uymaz. Danıştay'ın kararı sonucu da işlerine dönemeyen işçiler ise yürüyüşe devam etme kararı alır (Genel-İş Emek Gazetesi, 1966b). Genel-İş

¹³ Adalet Partisi'nden, 27.11.1963-26.06.1968 yılları arasında görev yapmıştır.

tarafından 11 Ağustos 1966 tarihinde yayınlanan bildiriye işçilerin Çorum'dan Ankara'ya yaptıkları yürüyüşün gerekçeleri yeniden hatırlanarak, işyerinde toplu iş sözleşmesi olmasına rağmen işçilerin tek taraflı olarak işveren tarafından işten çıkarılmasının kanunsuz lokavt olduğu vurgusu yer alır. Açıklamada Danıştay'a açılan dava sonucunda oy birliği ile yürütmeyi durdurma kararının alınmasının ardından Çorum Belediyesi'nin Danıştay kararına uymadığı ve Belediye'nin Danıştay kararını uygulaması için yapılan Bakanlık görüşmelerinin de olumsuz sonuçlandığına değinilir. Bu nedenle de sendika tarafından yürüyüşe devam edileceği açıklanır. Açıklamaya göre yürüyüşün ikinci etabı Ankara-İstanbul, İstanbul-İzmir olacak ve üçüncü etabı İzmir'den başlatılacaktır.

“Devletin temel düzenini çizen bir kanun karşısında icra organlarının ve idarenin bu akıl almaz kanun dışı davranışlarını protesto etmek amacı ile Çorum'dan Ankara'ya korkusuzca yürümüş 54 temizlik işçisi 15 Ağustos 1966 Pazartesi günü saat 17'de Bolu, Sakarya, Kocaeli, İstanbul, Bursa, Balıkesir, Manisa ve İzmir yönünde olmak üzere yürüyüşün ikinci safhasına başlayacaktır. Anayasayı çiğneyen zihniyeti protesto edecek olan bu yürüyüşün üçüncü etabı İzmir'den başlayacaktır.”¹⁴

Bildiriye yapılan haksızlığın tüm köy, kasaba ve il, ilçelerde anlatılacağı ve karşılaşacakları her türlü zorluğu göz önüne aldıklarını ve bu yürüyüşün işçi hakları için yapılan bir çeşit “ölüm yürüyüşü” olacağı da eklenir.

“Güzergâh boyunca idare edenlerin bu Anayasa ve insanlık dışı tutumu dağıtılacak bildiriyle bütün köy, kasaba ve illerde kamu oyuna duyurularak, bu meşakkatli yürüyüş sırasında ölecek olan işçilerimizi öldükleri yere gömülecek ve adlarına sendika şehidi anıtı dikilerek, ölümlerine sebep olanları tarih önünde daima işçi düşmanları olarak anılacaktır.”¹⁵

Genel-İş Sendikasının 11 Ağustos'ta yaptığı açıklamanın ardından Türk-İş'te 13 Ağustos 1966'da yayınladığı bildiriyle işçilerin yaşadığı hak kaybını, yurttaşları bilgilendirmek adına yeniler, bütün sorumluları kamuoyu önünde bir kez daha uyardığını açıklar (Cumhuriyet, 1966b). Danıştay'ın aldığı kararın belediye tarafından uygulanmadığı ve Danıştay kararını uygulamamanın Anayasayı hiçe saymak olduğu belirtilir. Anayasanın uygulanmasını sağlamayı görev kabul eder ve bu yüzden sonuna kadar mücadele etmeye karar verildiğini vurgular.

¹⁴ Genel-İş Sendikası 11 Ağustos 1966 tarihli basın bildirisi; Erişim, Genel-İş Emek Gazetesi 15 Ağustos 1966. Sayı;32 sayfa 4.

¹⁵ Genel-İş Sendikası 11 Ağustos 1966 tarihli basın bildirisi; Erişim, Genel-İş Emek Gazetesi 15 Ağustos 1966. Sayı;32 sayfa 4.

Türk-İş tarafından yapılan açıklama şu şekildedir:

“Çorum Belediyesi tarafından bir lokavtla işlerine son verilen işçiler hakkında Danıştay’ın aldığı tehiri icra kararı bu Belediye tarafından uygulanmamaktadır. Bu durum karşısında açlığa mahkûm edilmek istenen işçilerin Çorum’da başlamış olan “ hak arama” yürüyüşleri devam edecek, bütün yurt dolaşarak, yurttaşlara işçilerin uğradığı haksızlık anlatılacaktı. Bu münasebetle Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Türk Kamuoyuna duyurur ki:

1. Anayasamız yargı organlarının kararlarının mutlaka uygulanmasını emreder. Danıştay kararını uygulamamak, Anayasayı hiçe saymak demektir.

2. Türk-İş Anayasa’ya saygı gösterilmesini, onun eksiksiz uygulanmasını varoluşunun temel ilkelerinden saymaktadır. Bu bakımdan, Anayasa’nın uygulanmasını sağlamayı bir görev kabul etmek ve bunun için sonuna kadar mücadele etmeye karar vermiş bulunmaktadır.

3. Bugüne kadar Türk-İş olsun, Genel-İş Sendikası olsun, muhatap olarak Çorum Belediyesi almış bulunuyorlardı. Bu andan itibaren muhatap, Çorum Belediyesi değil, Danıştay kararlarının uygulanmasına ve dolayısıyla Anayasa’nın çiğnenmesine göz yuman bütün ilgililer olacaktır.

4. Kanunsuz olduğu Çalışma Bakanlığı tarafından tescil edilmiş lokavtla açlığa mahkûm edilen işçilerin haklarına tekrar kavuşmaları için girilen ve Anayasa’yı uygulatma amacı güden mücadele, Türk işçisi kuvvetini Anayasamızın başlangıcında yer alan ilkelerden almakta ve “hürriyete, adalete ve fazilete aşık evlatları” olarak onun bekçiliğini n meşru görev saymaktadır. Bu görevin erine getirilmesine engel olmak isteyenler olursa, doğacak olayların sorumluluğu, meşruiyeti savunmakta olan işçilerin olmayacaktır.

5. Türk-İş bu konu ile ilgili olarak bütün sorumluları Türk kamu oyunun huzurunda ve onun şaşmaz hakemliği önünde son bir kez daha uyarmayı görev bilir.”¹⁶

Ankara’da bulunan işçiler bu açıklamaların ardından 15 Ağustos 1966 günü saat 10’da Samanpazarı’ndan yürüyüşün ikinci aşaması olan İstanbul istikametine doğru yola çıkar. İlk gün 54 km yürüyen işçiler köylülerin, yoldan geçen araçların ve turistlerin desteği ile de sıkça karşılaşır. Desteklerin yanında mola verdiklerinde de farklı sektörlerde çalışan işçilerle bir araya gelirler (Akyol,1966a)¹⁷. Yürüyüşün 80.

¹⁶ Türk-İş Aylık Dergi, 1966:16.

¹⁷ İşçiler Ankara’dan yola çıktıktan 30 km sonra mola verirler. Mola sırasında Veysel Özdemir adında bir uzun yol şoförü ağır çalışma koşullarından bahseder.

km'sinde Kızılcahamam'a ulaşan işçilere Cumhuriyet Halk Partisi'nden dönemin Kızılcahamam Belediye Başkanı Ahmet Özbekler katılır. Belediye Başkanı işçilere Kızılcahamam'da hamam tahsis eder, Kızılcahamam Belediyesinde çalışan işçiler tarafından ise yürüyen işçilere birer kilim hediye edilir (Akyol,1966b). Yürüyüşün ikinci etabı olan Ankara-İstanbul istikametinde işçiler Ankara'dan çıkışlarının üçüncü gününde 120. km'ye ulaşırlar.¹⁸ Gerede'ye 10 km kala Gerede Belediye Başkanı Fevzi Özkan, AP İstanbul Milletvekili ve Metal-İş Federasyonu Başkanı Kaya Özdemir ve federasyon yöneticileri ise Gerede'ye kadar 5 km yürüyüşe katılır. Özdemir aynı zamanda Çorum Belediye Başkanının işçilere yönelik tutumunu eleştirir. "*Garip bir tesadüf, aynı siyasi kuruluş içinde olduğumuz bir Belediye Başkanının size reva gördüğü bu muameleyi asla tasvip etmiyorum ve bütün kalbimle kendisinin baksız olduğuna inanıyorum*" der bir diğer gelişme olarak ise dönemin Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ile gerçekleştirdiği görüşmede işçilerin halkı olduğunu ve Belediyenin kanunsuz hareket ettiğini söyler ve Demirel sürece dahil olacağını belirtir. Bu sırada Çorum Belediye Başkanı ise 10 işçiyi işe başlatabileceğini, diğer işçileri ise başka yerlere yerleştirmeye çalışacağını söyler ancak işçiler Danıştay kararına uyulmasını ve bütün işçilerin işe alınması talepleri ile yürüyüşe devam eder (Akyol,1966d).

Çorum Belediyesi işçilerinin yürüyüşü uluslararası sendikalardan da destek almaya başlar. Uluslararası Genel Hizmetler İşçileri Sendikaları Konfederasyonu (PSI)¹⁹ 22-24 Ağustos 1966'da Helsinki'de gerçekleştirdiği Genel Konseyinde Çorum yürüyüşünü gündemine özel bir madde olarak alır. Dünya kamuoyuna Çorum yürüyüşünü duyurmak ve nedenlerini anlatmak üzere sendika tarafından temsilci istenir ve dönemin Genel-İş Genel Başkanı Abdullah Baştürk konunun gereği gibi ele alınabilmesi için Helsinki'de yapılacak konsey toplantısına özel olarak davet edilir (Cumhuriyet, 1966c). Baştürk, 20 Ağustos'a toplantıya katılmak üzere Helsinki'ye gider. Bununla birlikte PSI, Başbakan Süleyman Demirel'le de girişimlerde bulunur (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 247). Yürüyüş sırasında PSI'a günü gününe bilgi gönderilir, PSI temsilciler toplantısında da gündeme alınan Çorum yürüyüşü ile ilgili PSI Temsilciler Meclisi'nden, PSI ve aynı zamanda İsveç Belediye İşçileri Sendikası Başkanı Gunnar Hallström'den Süleyman Demirel'e 24 Ağustos 1966'da iki telgraf gönderir. Çorum yürüyüşü Türkiye'deki sendikalar kadar yurtdışında ki sendikalardan da destek görür. Aynı zamanda Genel-İş 3. Dönem Çalışma Raporu'nda PSI ile yapılan görüşmelerin etkisiyle,

¹⁸ Yürüyen işçilerden Ali Pişkin yürüyüşün 126.km'sinde konaklama sırasında nefes darlığı yaşadığı için Ankara'ya geri gönderilmiş ve orada hastaneye yatırılmıştır (Akyol,1966c).

¹⁹ Kamu Hizmetleri Enternasyonalı (PSI); Genel-İş Sendikasının 1963 yılından bu yana üyesi olduğu PSI, dünyadaki en eski uluslararası sendika örgütlerinden birisidir. 1907 yılında, Avrupa'da kamu hizmeti veren kuruluşlarda çalışan işçiler arasındaki dayanışmayı geliştirmek amacıyla kurulmuştur ve bugüne kadar dünya ölçeğinde tüm kamu hizmet alanlarını kapsayacak biçimde genişlemiştir. Günümüzde dünyada 154 ülkede örgütlü, 669 üye sendikaya sahip PSI'nin (okunuşuna destek) üye sayısı 20 milyonu aşmaktadır.

Türkiye’de iradenin Anayasa’ya aykırı davranışının dünya basınında geniş yer bulduğu vurgulanır (Genel-İş, 1967:168-169).²⁰

PSI Temsilciler Meclisi’nden Başbakan’a gönderilen telgraf şöyledir:

“Türkiye Genel Hizmetler İşçileri Sendikası delegelerinin tarafımıza verdiği izahattan, hakları bir toplu iş sözleşmesi ile teminat altına alınmış bulunmasına rağmen, 54 işçinin toplu iş sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden 3 hafta sonra Çorum Belediye Başkanlığı tarafından işten çıkartıldıklarını öğrenmiş bulunuyoruz.

Adı geçen yetkililerin mahkemenin işçiler lehine verdiği karara karşı geldiği malumunuzdur. Bu kanunsuz ve gaddarca davranışı 62 demokratik ülkede teşkilatlanmış 3,5 milyon kamu hizmeti işçileri olarak büyük bir infialle karşılamaktayız.

Hükümetinize yaptığımız bu müracaat, sendikacılık ve insan haklarına karşı girişilen zalim hareketlere bir son verilmesi ve memlekette mevcut kanunların tatbik edilmesini temin içindir”

Telgrafta hem Çorum Belediye Başkanı’nın yargı kararına uymadığı eleştirir hem de Adalet Partisi hükümetine çağrıda bulunur. Bununla birlikte PSI ve İsveç Belediye İşçileri Sendikası Başkanı Hallström tarafından dönemin Başbakanı Süleyman Demirel’e gönderilen telgrafta ise şu değerlendirme yer alır:

“150 üyeli İsveç Belediye İşçileri Sendikası olarak Çorum Belediyesinin toplu sözleşmeyi uygulamadığını ve işçileri işlerinden çıkardığını öğrenmiş bulunuyoruz.

Tecrübe ve geleneklerimizin bir neticesi olarak işçi dünyasında hür toplu pazarlık, toplu sözleşme ve hür teşkilatlanmayı, işçi camiasında yapıcı ve barışçı bir ortamın ilk prensipleri olarak addetmekteyiz.

Bu nedenle, Çorum Belediyesi yetkililerinin giriştiği Türkiye kanunlarına ve insan haklarına uymayan olumsuz davranışı tepkiyle karşıladık. Türk ve İsveç halkları arasındaki uzun ve dostane ilişkileri dikkate alarak, Çorum Belediyesi’nin toplu sözleşmeye Türkiye’deki kardeş teşkilat gibi hürmet etmesinin sağlanmasını ve işçilerin haklarının iade edilerek, ıstıraplarının telafisini rica ederiz.” denir.

Söz konusu telgraflarla Çorum yürüyüşü uluslararası bir nitelik de kazanır.

Yürüyüş uluslararası destek alırken yurt içinde de sendikalardan Genel-İş’e destek ve Türk-İş’e eleştiri gelir. Ges-İş, Genel-İş’e desteğini hatırlatan ve yürüyüşü yeterinde sahiplenmediği, desteklemediği ve Danıştay kararının uygulanmamasına karşı mücadele etmediği vurgusu ile Türk-İş’i eleştiren bir açıklama yapar (Cumhuriyet,1966c).

²⁰ Telgrafların orijinal metinleri için 2019 Haziran ayında Ferney Voltaire/Fransa’da bulunan PSI Genel Merkezi’nde arşiv araştırma yapılmış ancak ulaşılamamıştır. Bu nedenle Genel-İş Sendikası’nın 3. Dönem Çalışma Raporu’nda yer alan metin kullanılmıştır.

“Devlet yöneticilerinin olumsuz davranışının karşısında üst kuruluşumuz olan Türkiye İşçi Sendikaların Konfederasyonunun pasif tutumu ise bizleri ayrıca yeise sevk etmektedir. Türk-İş’in bu tatminkâr olmayan davranışı ileride bu gibi işçi hareketlerinin düzenlenmesi için çalışacak olanların peşinen moral kırıklığına uğramalarına vesile teşkil edecektir”(Ges-İş Sendikası açıklaması).

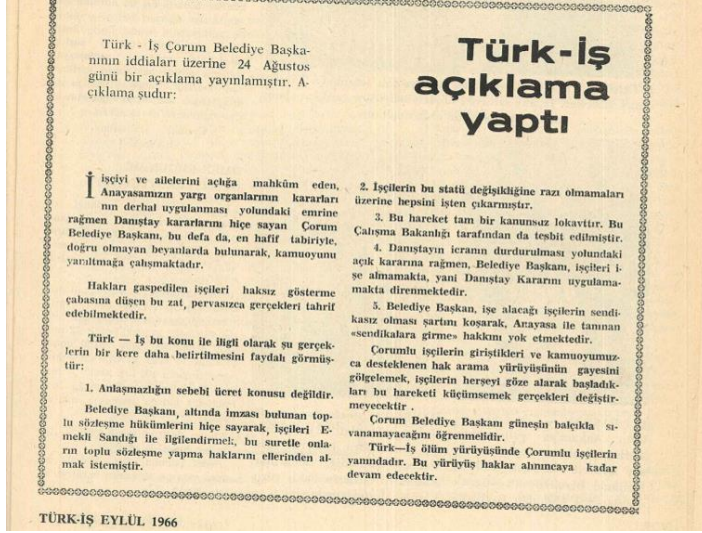
Ges-İş Sendikası’nın Türk-İş eleştirisinde dönemin Türk-İş yönetimi ile arasındaki gerginliğin etkisi olduğunu da belirtmek gerekir. 1966 yılında Türk-İş’e bağlı sendikalarda aynı işkolunda bulunan sendikaların birleştirilmesi gündeme gelir ve durum Ges- İş ile Tes-İş (Türkiye Enerji, Su ve Gaz İşçileri Sendikası) arasında rekabete neden olur. Türk-İş yönetimi önce Ges-İş altında birleşmeyi savunurken Tes-İş’in direnci sonucu birleşme gerçekleşmez. Ancak Türk-İş fikir değiştirerek Tes-İş’te birleşmesini öngörür, Türk-İş ve Ges-İş arasındaki ilişkiler de bu nedenle gerilir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 469). Bununla birlikte 1966 dönemi Türk-İş’in içinde muhalefetin yükseldiği dönem olarak karşımıza çıkar. Türk-İş 6. Genel Kurulu bu muhalefetin yükselişinde sonucu oldukça etkili olur. Mart ayında gerçekleşen genel kurulda Adalet Partisi’ni destekleyen sendikacıların Türk-İş yönetiminde çoğunluğu elde etmesi ve sosyalist sendikacıların seçilememesinin etkisi ve Türk-İş içindeki fikir ayrılıklarını belirginleştirir (Çelik, 2018: 620-621). Bunun etkisi Temmuz 1966’da başlayan Çorum yürüyüşüne de yansır. Türk-İş içindeki sosyal demokrat sendikalar yürüyüşe açıkça destek verirken Türk-İş genelde yönetimi açıklama yayınlamakla yetinir.

22 Ağustos 1966 günü Çorumlu işçiler Ankara-İstanbul yolunun yarısını geçer. Yürüyüşün 247. kilometresinde Düzce girişine gelen işçileri Belediye bandosu ve halk karşılar (Akyol, Milliyet:1966e). Ancak Düzce kaymakamının açıklaması ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na göre 48 saat önceden haber verilmediği gerekçesi ile Çorumlu işçilerin Düzce’ye girişlerine izin verilmez. Düzce sınırında Belediye Bandosu ile karşılanan işçiler geceyi Cumhuriyet Halk Partili Düzce Belediye Başkanı Celal Kasapoğlu ve kendilerini karşılayan halk ile birlikte şehrin dışında geçirmek zorunda kalır (Cumhuriyet,1966d). Aynı gün Çorum Belediye Başkanı’nın Milliyet gazetesine yaptığı açıklama işçilerin haksız olduğu yönündeki ve işçilere inanılmaması gerektiği yönündeki açıklama Türk-İş tarafından eleştirilir.

“Onların dediği doğruysa kendi ipimi çekerim- siz meseleyi yanlış yazıyorsunuz. Biliyor musunuz işçiler 97 lira aylık istiyorlar. Belediye reisi olarak bana inanmanız lazımdır. Ben millî irade ile geldim buraya, bana mı inanacaksınız, sokakta işsiz güçsüz gezen şu adamlara mı? Ben işçileri kovmadım. Sendikayı bırakın memur olun dedim. Bunun sebebi, işçiler sendikalı olunca her yıl toplu sözleşme görüşmelerinde zam istiyorlar. Hâlbuki memur olup Emekli Sandığı’na tabi olsalar üç yılda bir zam yapacağım bu iş bitecek.”(Milliyet,1966a:2)

Belediye Başkanı'nın Milliyet Gazetesi'ne yaptığı açıklamanın ardından Türk-İş, 24 Ağustos'ta yayınladığı bildiriyle Çorum Belediye Başkanı'nın Danıştay kararına uymadığı gibi halkı yanıltmaya da çalıştığını vurgular ve yürüyüşün nedenleri bir kez daha açıklar (Türk-İş Aylık Dergisi,1966:7).

Fotoğraf 5: Türk-İş Açıklaması

Kaynak: Türk-İş Arşivi. (1966)

Yürüyüşün 319.km'sinde Türk-İş 1.Bölge yetkililerinden Vahdet Avşar'da yürüyüşe katılır. Yürüyüşün Adapazarı'ndan sonrasını Türk-İş yürütecektir. Budaklar köyünde konaklayan işçileri Adalet Partisi'nden Akyazı Belediye Başkan Necati Temel ziyaret eder ve Çorum Belediye Başkanı'na yönelik tepkisini dile getirir ve işçilerle sohbet ettikten sonra ağlamaya başlar (Akyol,1966f). Adalet Partili kimi belediye başkanları yürüyüşe destek verirken ve kimi yerlerde işçilerle birlikte yürürken yine Adalet Partili bazı belediye başkanları ise işçilerin yürüyüşüne karşıdır. Bunun bir örneği İzmit Belediyesi'nde de gerçekleşir. Dönemin İzmit Belediye Başkanı Adalet Partili Enver Atafırat'ın izin vermemesi nedeniyle işçiler İzmit'te bandoyla karşılanmalarına izin verilmez. İşçilerle birlikte yürüyüşü takip eden Mete Akyol, İzmit'ten geçerken halk tarafından banyo yerine bir "saygı duruşu" ile karşılandıklarını belirtse de Belediye Başkanı'nın "Ankara'ya karşı olanlara ben de karşı olurum" tutumu nedeniyle İzmit'te bando ile karşılanamadıklarını yazar (Akyol, 1966g). Yürüyüşün birinci ayı tamamlandığında işçilerin İstanbul'a 60 kilometrelik yolu kalmıştır. 29 Ağustos'ta dönemin eski Çalışma Bakanı ve Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'i "hukuk devleti anlayışı kadar yüreği de nasırlanmış" düşüncesiyle eleştirir ve Çorum

Belediye Başkanı'nın toplu sözleşme, grev ve lokavt kanununu çiğnediğini belirten bir açıklama yapar (Akyol, 1966h).

Bu arada 30 Ağustos 1966'da Çorum Belediye Başkanı Demirer, Sendika yöneticilerine işçileri geri almak istediğini belirir ve protokol imzalanması için Türk-İş Genel Sekreter Yardımcısı Selahattin Erkap ve Genel-İş Sendikası Genel Başkan Yardımcısı Ertan Andaş Çorum'a gider. Ancak Çorum'da yapılan görüşmede Belediye Başkanı'nın 37 işçiyi geri alacağını bildirmesi üzerine, sendika yöneticileri Danıştay kararına uygun olmayan bir protokol yapılamayacağı belirtilerek anlaşma yapmaz (Akyol,1966ı). 30 Ağustos gecesini İçerenköy'de geçiren işçiler 31'i sabahı Kadıköy'den İstanbul'a giriş yapar. Kadıköy'den motorla Galata rıhtımına geçen işçiler Taksim'e ulaşırlar. Bu sırada dönemin öğrenci hareketi de işçilerin İstanbul'a girişi sırasında "İşçilere selam, saygı, Türk-İş'e yuh" sloganlarıyla ve "Bu işçilerin haklarını savunmuyorsunuz. Neden kervanı Pazar günü şebre sokmadınız. Miting tertiplemediniz?" şeklinde ifadelerle Türk-İş'in işçileri sahiplenmemesini ve karşılamalarında miting yapılmamasını eleştirir (Akyol, 1966i).

Yöneltilen eleştirileri, dönemin Türk-İş Birinci Bölge Temsilcisi İsmail Topkar yaptığı konuşmada, "Sabırlı olun, durumu Demirel hükümetine bildirdik. Bir netice alamazsak Türkiye çapında büyük bir harekete girmeyeceğimizi kim iddia edebilir. Konuyu sokaklara taşırmayalım. Türk-İş hiçbir hükümetin uşağı değildir" diyerek yanıtlar (Akyol, 1966i). Ancak İsmail Topkar'ın konuşması sırasında Türk-İş'e yönelik eleştiriler daha fazla yükselir, Türk-İş yönetimi "sarı sendikacılar" diyerek yuhalanır ve arbede çıkar. Bu sırada, daha sonra gençlik hareketinin liderlerinden olan Deniz Gezmiş ve üç arkadaşı gözaltına alınır. Bu gözaltı Deniz Gezmiş'in ilk göz altısıdır (Dündar,2014;87) (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6: Gözaltılar Haberi

Kaynak: Milliyet Gazetesi.1.09.1966 tarihli haberi

27 Temmuz'da başlayan ve "ölüm yürüyüşü" olarak anılan yürüyüş, 34 gün ve 730 km sonra İstanbul Taksim'de Atatürk anıtına çelenk bırakılması ile sonlanır. Törende dönemin Genel-İş Genel Sekreteri Hasan Okyar yaptığı açıklamada şunları söyler:

"...Danıştay kararına rağmen Çorum Belediye Başkanı, Anayasanın verdiği hakları tanımamakta ısrar etmektedir. Sesimizi yükseltmemiş olsaydık kamu sektöründeki 340 bin işçinin geleceği karanlık bir manzaraya bürünecekti. Ankara'da yaptığımız temaslarda Danıştay kararını uygulatacak bir makam bulamadık. Hükümeti vatandaşa şikayet için İstanbul'a kadar yürüdük. Ata'nın huzurunda sizlere ve ilgilere hitap ediyorum, Anayasa hükümlerini yerine getirmeyenler mutlaka istifa edeceklerdir"

Okyar Başbakan ve dönemin hükümetine istifa çağrısında bulunur (Akyol, Milliyet, 1966i).

Türk-İş'in yürüyüşü sahiplenmemesi ve gerekli desteği göstermemesi dönemin Genel-İş yönetimince de eleştiri konusu olur. Genel-İş'in 1967 yılı 3.Dönem Çalışma Raporu'nda bu durum Türk-İş başlığında yer alır ve Genel-İş yönetimi eleştirisini şu şekilde belirtir:

"Anayasa yürüyüşü karşısında, bazı anlar müstesna, üst kuruluşumuz olan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun tutumunu pasif olarak nitelendirmekteyiz...Türk-İş'in oyalayıcı hareketlerini tüzük prensipleri ile kıyaslı bulmadığımızı üzüntü ile ifade ve açıklamak isteriz...Anayasanın öngördüğü hakları çiğneyen bir işveren ve idarenin tutumu karşısında Türk-İş'in takındığı tavırlar Türk İşçisinin geleceği için ümit verici görülmemektedir. Sendikamız yöneticileri konuyu Türk-İş'e iletme hususunda sözlü ve yazılı olarak çok çaba sarf etmişlerdir. Anayasanın ihlali karşısında Türk-İş yöneticilerinin davaya, sendikalardan önce sahip çıkması ve öncülüğünü yapması gerekirken davayı konfederasyona empoze etmek, sendikamız yöneticilerine, kardeş teşekküllere ve Türk basınına düşmüştür" (Genel-İş,1967;170).

İşçilerin İstanbul'a ulaşması ile yeni bir bekleyiş süreci başlar. İşçilerin 4 gün İstanbul'da kalmasını talep eden Türk-İş çözüm bulunmadığı takdirde İzmir yürüyüşünün başlangıcı için işçilere destek olmak isteyen ailelerini de İstanbul getireceği sözünü verir. Bu esnada, Çorum Belediyesi tarafından Danıştay'ın yürütmeyi durdurma kararının reddine ilişkin açılan dava 2 Eylül 1966 tarihinde sonuçlanır. Çorum Belediyesi'nin Danıştay kararına karşı açtığı dava oy birliği ile reddedilir ve işçilerin esas işçi statülerinin devamına karar verilir (Genel-İş,1967;165).

3 Eylül 1966'da Süleyman Demirel, kendisinden önce dönemin Devlet Bakanı Cihan Bilgehan'ın görüşme çağrısını "işim çok" diyerek reddeden Çorum Belediye Başkanı'nı görüşmeye çağırır. Belediye Başkanı o dönemde görüştüğü yetkililere Belediye'nin 54 işçinin ücretlerini ödemeye uygun bütçesi olmadığını, hükümetten iki buçuk milyon lira destek aldığı taktirde işçileri işe başlatacağını belirtir. 3 Eylül 1966 günü dönemin Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem, Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç ve Belediye Başkanı Kemal Demirer'in Başbakanlık Özel Kalem'inde yaptığı görüşme, Belediye Başkanı'nın 27 işçiyi başka işlerde başlatma ısrarı nedeniyle olumsuz sonuçlanır (Akyol, Milliyet,1966j).

Bu gelişmelerin ardından Ankara'da görüşmelerini sürdüren Türk-İş yönetimi, hükümeti sürece dahil etmeyi başarır. Sendikanın ve kamuoyunun oluşan baskısı ile dönemin hükümeti ve Demirel gerçekleştirdikleri görüşmeler sonucunda Danıştay kararının uygulanması için yetki kullanır. Başbakan konuyla ilgili yaptığı açıklamada " ...*Bir iş hukuku mevzuunda Hükümetin üzerine düşen vazifeler vardı. Bizim, Hükümet olarak üzerinde durduğumuz, meselenin bir hal şekline bağlanması için tavassutta, ricada bulunmak olur. Biz bunları yaptık Ümit ederim ki bir neticeye bağlanır ve bu mesele ortadan kalkar*" der (Milliyet,1966k). Bu arada Çorum Belediye Başkanı Kemal Demirer ise daha önce işçilerin işçi statüsünün korunmasıyla sonuçlanan Danıştay kararının reddine ilişkin açtığı davanın reddedilmesine de itiraz eder. Ancak Danıştay kararının reddine itirazı kabul etmeyerek "...*Danıştay içtihatları muvacebesinde kararın tavsihini gerektiren bir husus mevcut değildir. Bu sebeple tavsih talebinin reddine oybirliğiyle karar verildi*" kararını 5 Eylül'de Çorum Belediye Başkanı Demirer'e gönderir (Milliyet,1966l). Danıştay kararlarına yapılan itirazların da reddedilmesinin ardından Çorum Belediye Başkanı, Danıştay kararını uygulayacağını açıklar. Türk-İş adına Genel Sekreter Yardımcısı Selahattin Erkap ve Genel-İş adına Genel Sekreter Hasan Okyar Çorum'a giderek Belediye Başkanı ile işçilerin eski işlerine alınması için bir protokol imzalayacaklarını açıklar (Akyol, Milliyet,1966m). Bu gelişmelerin ardından 14 Eylül 1966'da dört maddelik bir protokol imzalanır. Kemal Demirer, Selahattin Erkap ve Hasan Okyar tarafından imzalanan protokol maddeleri şöyledir:

1. Emekli Sandığına tabi kadrolara geçmeyip işten çıkarılan 27 işçinin kayıtsız şartsız belediye bünyesindeki işlere alınması,
2. Devlet Hastanesi raporu ile çalışamaz denilen 9 işçinin Sosyal Sigortalar Kurumuna sevk edilerek gerekli işlemin yapılması,
3. İhbar verilen 10 işçinin ihbar ile beraber kıdem tazminatlarının ve toplu sözleşmeden doğan haklarının hesaplanarak derhal verilmesi,
4. Mukavvat olarak istihdam edilen mevsimlik 8 işçi için bir ihtilaf bulunmadığı,

maddeleri 14.9.1966 tarihinde Çorum Belediye Başkanı Kemal Demirer, Türk-İş Temsilcisi Selahattin Erkap ve Genel-İş Sendikası Genel Sekreteri Hasan Okyar tarafından imzaya alınır. İmzalanan protokol ile işçiler Çorum'dan

Ankara'ya, Ankara'dan İstanbul'a gerçekleştirdikleri, 34 gün 730 km süren yürüyüşlerine son vermiş ve Çorum'a dönmüşlerdir.

Çorum yürüyüşü sırasında Türk-İş'in yürüyüşü yeterince sahiplenmemesi Genel-İş Sendikası tarafından da 3. Dönem Çalışma Raporu'nda eleştirilir. “Anayasa yürüyüşü karşısında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun tutumunu pasif olarak nitelemekteyiz... Anayasa'nın öngördüğü bakları çiğneyen bir işveren ve idarenin tutumu karşısında Türk-İş'in takındığı tavırlar Türk işçisi açısından ümit verici görülmemektedir...” (Genel-İş, 1967:171). Ancak söz konusu eleştirinin Türk-İş sendikaları ve üyelerine değil, Türk-İş Yöneticilerine olduğu vurgulanır. Genel-İş'in Türk-İş yönetimine eleştirisi Mart 1966'da gerçekleşen Türk-İş 6. Genel Kurulu'nda yönetimde çoğunluğu elde eden Adalet Partisi'ni destekleyen sendikacılara olur. “Bütün bunlara rağmen biz Türk-İş'i icra ve yönetim kurulları olarak değil, bünyesindeki yedi yüz bin işçiyi toplayan bir kuruluş olarak gördüğümüz içindir ki, yapılan hatayı konfederasyonun icracı ve yöneticilerinde bulmaktayız” ifadesi Çalışma Raporunda yer alır (Genel-İş, 1967:171).

Türk-İş yöneticilerinin tutumuna rağmen Çorum yürüyüşü ciddi bir sendikal dayanışma çerçevesinde gerçekleşir. Dayanışma gösteren Ges-İş, Yol-İş, DYF-İş, Petrol-İş, Çimse-İş, Harb-İş, Ağaç-İş, Basın-İş, Lastik-İş, Sağlık-İş, Teksif ve Metal-İş sendikalarına Genel-İş Sendikası 3. Dönem Çalışma Raporu'nda teşekkür edilir (Genel-İş,1967;171).²¹

Sonuç

Çorum yürüyüşü, Türkiye'de işçilerin haklarını aramak için gerçekleştirdiği ilk uzun yürüyüştür. Çorum yürüyüşünün ardından uzun ve kitlesel yürüyüşler hem işçiler için hem de sivil haklar mücadelesi için bir eylem biçimi haline geldi ve seslerinin duyurulmasında etkili oldu. 1967 yılında Genel-İş üyesi Manisa Belediyesi işçilerinin Manisa'dan Ankara'ya “Anayasa Yürüyüşü”, 1991 yılında Zonguldak Maden İşçileri Sendikası üyesi işçilerin “Büyük Madenci Yürüyüşü” uzun ve kitlesel işçi eylemlerindedir. Bununla birlikte öğrenci hareketi ve siyasi partilere de uzun ve kitlesel yürüyüşleri bir eylem biçimi olarak kullandı. 1967 yılında özel okulların arka arkaya açılması nedeniyle mühendislik okuyan öğrenciler İstanbul'dan Ankara'ya yürüdü. 1968'de aralarında Deniz Gezmiş'in de olduğu devrimcilerin Samsun'dan Ankara'ya gerçekleştirdiği “Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü” ve 2017'de Cumhuriyet Halk Partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu tarafından

²¹ Ges-İş (Türkiye DSİ Enerji Su ve Gaz İşçileri Sendikası), Yol-İş (Türkiye Yol İş Sendikası), DYF-İş (Türkiye Demiryolları İşçi Sendikaları Federasyonu), Petrol-İş (Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası), Çimse-İş (Türkiye Çimento Seramik Toprak Ve Cam Sanayii İşçileri Sendikası), Harb-İş (Türk Harb-İş Sendikası), Ağaç-İş (Türkiye Ağaç ve Kağıt Sanayii İşçileri Sendikası), Basın-İş (Türkiye Basın Yayın Matbaa İşçileri Sendikası), Lastik-İş (Türkiye Petrol Kimya ve Lastik Sanayii İşçileri Sendikası), Sağlık-İş (Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası), Teksif (Türkiye Tekstil, Örne, Giyim ve Deri Sanayii İşçileri Sendikası), Metal-İş (Türkiye Metal-İş Federasyonu).

gerçekleştirilen “Adalet Yürüyüşü” Türkiye tarihinde önemli uzun ve kitlesel yürüyüşlerden oldu.

34 gün ve 730 km süren, “ölüm yürüyüşü”, “çıplak ayaklı yürüyüş”, “anayasa yürüyüşü” olarak adlandırılan Çorum Belediye işçilerinin yürüyüşü, Türkiye emek tarihinde ilk uzun yürüyüş olarak yer aldı ve işçilerin hakların elde edilmesi ile sonlandı. Bir ilk olması açısından da sonrasında gerçekleşen yürüyüşlere öncü oldu. Bu yürüyüş sırasında dönemin ünlü halk ozanı Aşık İhsani yürüyüş sırasında işçiler için bir türkü besteledi;

“Ey sen Johnson Kemal,
Çorum’lu Ağa,
Medeni Kanunu kaldırdın dağa,
Sendika var,
Tek işçiyi sokağa,
Keyfin için atamaz, atamazsın”
Aşık İhsani

Ek. 1: 22.12.1966 Tarihli 22. Bileşim Meclis Tutanağı

M. Meclisi B - 22 22 . 12 . 1966 O : 1

layısıyla yaptığı faaliyetler sebebiyle bu ilde tek ehliyetli sayan elektrikleşme bulunmasına rağmen Genel İş Sendikası Çorum Şube Başkanı Suat Gürses'in işine son verilmesi doğru mudur?

4. Bu olaylar doğru ise Bakanlığımıza olay aksettiniş midir? Aksetmemişse ne gibi işlem yapılmıştır? Her hangi bir işlem yapılmadıysa ne yapılması düşünülmektedir?

T. C.

İşçileri Bakanlığı
Muhallı İd. Ca. Md.
Şb. Md. : 2. D. Rs. II.
622 - 411 - 56/22905

13 . 12 . 1965

Konu : Çorum Belediyesi İşçileri İHK.

Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi : 13 . 7 . 1966 gün ve Genel Sekreterlik Kanunlar Müdürlüğü 7 - 180 - 2449/13013 sayılı yazı.

Çorum Belediyesi işçilerinin işlerine Belediye son verilmesiyle ilgili olarak Tekirdağ Milletvekili Kemal Nebioğlu tarafından verilen yazılı soru önergesindeki hususlar mahallinde bir Mülkiye Müfettişine inceletirilmiştir.

1. Çorum Belediye Meclisinin 13 . 6 . 1966 tarihli kararıyla 5434 sayılı Kanunun 12 nci maddesi gereğince mahiyetleri sürekli olan hizmetler için geçici olarak hizmetli çalıştırılmasına doğru olduğu gerekçesiyle

ile 50 adet kızaçlı kadrosu kabul edildiği ve bunun 1 . 7 . 1966 tarihinden itibaren uygulanmasına bağlandı. Belediye'de çalıştırılmakta olan işçilerden 7 işçiye ait işler kaldırma, kanalizasyon yapımı ve onarım gibi geçici nitelikte olduğu cihetle işin bitmesi, 10 unun işine, çalışmaları sulama işinin motorlu araçlarla yapılmaya başlanması sebebiyle bu işçilere lüzum kalmadığı ve 9 unun işine de hastaneye çalışmaz raporu verilmesinden dolayı 15 şer günlük mihil verilip, ihbar tazminatları da ödenmek suretiyle işlerine son verildiği, 21 işçinin kadrosu durumu kabullenerek çalışmaya devam ettikleri, 27 işçinin yeni statüsü kabul etmişler işlerini terk ettikleri anlaşılmıştır. Halen Belediye Meclisinin temizlik hizmetlerini daimiyet arz eden hizmetler meyanında sayarak kadro ihdasına dair tasarrufu için söz konusu 27 işçi tarafından Danıştaya iptal davası açılmış bulunmaktadır. Netice Yargı organına karara bağlanacaktır.

2. Temizlik işlerinde çalışan 27 işçinin müteferrik müstahdem kadrolarına geçmeyi kabul etmemeleri üzerine daimi bir mahiyet arz eden temizlik hizmetlerinin aksamasına için münhal bulunan 30 kadroya yeni tayinler yapılmıştır.

250 (337,5) ve 300 (405) liralık müteferrik müstahdem kadrolarında çalışanlarla 9 lira yevmiyeli işçi kadrolarında çalışanların ellerine nakit olarak geçen miktarların mukayesesi aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

Müteferrik müstahdem kadrolarında	Yevmiyeli işçi kadrolarında	
250	300	9 lira
280.12	325.43	278.97
293.12	328.00	291.84
297.12	337.45	325.44

Evlî bir çocuklu eline geçen
» iki » » »
» beş » » »

3. — ESO İşletmesi Elektrik Sayaçları Ayar Memuru Fuat Gürses 3659 sayılı Kanunun 10 ncu maddesine göre çalışan statü hukukuna tabii bir hizmetlidir. Çorum Belediyesince elektrik şebekesinin ıslah ve tevsiî dolayısıyla mevcut elemanın kâfi gelmediği müşahade edildiğinden evlece şebeke memurluğunda çalıştığı için tecrübesi bulunan Fuat Gürses müktesep hakkına hâlel gelmemek üzere şebeke memurluğuna aktarılmalıdır.

Esasen adı geçen ayar memurluğunda başarı sağlanamaması ve elektrik sayaçlarının muayene ve ayarlarını kanuni süresi içinde ifa etmediğinden ötürü vazifeyi ihmal suçü ile hakkında ilk tahkikat yapılarak il idare kurulunca lüzumu muhakemesine karar verilmiş ve dosyası Cumhuriyet Savetliğine intikal ettirilmiştir.

Çorum Belediyesi, Fuat Gürses'in şebeke memurluğuna nakline dair tasarrufu kabul etmediğine dair noter vasıtasıyla yaptığı ihtarna-

M. Meclisi B - 22 22 . 12 . 1966 O : 1

meyi istifa olarak kabul etmiştir. İddia olunduğu gibi vazifesine son verilmemiştir.

4. Olayların Bakanlığımıza intikalini mütaakıp gereken hassasiyet gösterilmiş, soruşturma ve inceleme yapılmış ayrıca Cumhuriyet Saveliğine yapılan şikâyet üzerine Belediye Başkanının 5518 sayılı Kanununun 13 nci maddesi ve 275 sayılı Kanununun 56 ncı maddelerine aykırı işlem ve tasarruflarda bulunması sebebiyle Memurin Muhakematı hakkındaki Kanuna göre tahkikata tevessül edilmiştir.

Muhtar ve hükmî şahsiyeti haiz kuruluşlar olan belediyelerin bu kabil tasarrufları yargı mercilerince değerlendirilmesi kanun icabıdır.

Ancak, Bakanlığımızın ikazı üzerine belediye başkanlığı ile Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve Genel İş Sendikalar temsilcileri arasında yapılan 14 . 9 . 1966 tarihli bir anlaşma ile çıkarılan işçilerin tekrar işe alınması suretiyle anlaşmazlığın sona ermiş olduğunu arz ederim.

İşçileri Bakanı
Dr. Faruk Sükan

T.C.
Çalışma Bakanlığı 5.8.1966
Çalışma Genel Müdürlüğü
Sayı : 1066 - 17 - 21/9102

ACELE

Konu : Tekirdağ Milletvekili Kemal Nebioğlu'nun yazılı soru önergesi hakkında

Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi : 13.7.1966 günlü ve Genel Sekreterlik Kanunlar Müdürlüğü 2449/13013 - 7/180 sayılı yazınız.

Yazınıza ekli olarak gönderilen Tekirdağ Milletvekili Kemal Nebioğlu'nun Çorum Belediyesi işyerlerinde çalışmakta iken, toplu sözleşme akdinden sonra işlerine son verilen işçiler hakkındaki 4 maddelik yazılı soru önergesinin karşılığı aşağıdadır.

1. Çorum Belediyesine ait Temizlik İşleri ve Fen İşleri Müdürlüğü işyerlerinde çalışan 71 işçiden merkezi Ankara'da bulunan Genel - İş Sendikasının üyesi 52 işçinin işine, anılan sendika ile işyeri işvereni Belediye Başkanlığı arasında 15.5.1966 tarihinde bağtlanan toplu iş sözleşmesinden sonra son verilmiştir. Bu işçilerden

27 si T.C. Emekli Sandığına bağlanmayı istememeleri sebebiyle işten çıkarıldıkları anlaşılmıştır.

2. İşlerine son verilen işçilerin yerine 25 kişi yeniden alınmış ve T.C. Emekli Sandığına tabi kılınmışlardır. Bu işçilere henüz ücret tahakkuku yapılmadığından eski işçilere oranla daha az ücret alıp almadıkları hususu tesbit edilememiştir. Ancak 1.6.1966 tarihinde yürürlüğe giren toplu iş sözleşmesine göre işçilere 9 lira asgari ücret günde 175 kuruş yemek bedeli, ayda çocuk başına 10 lira çocuk zammı ve yılda iki maaş tutarında ilâve tediye yapılması kabul edilmiştir.

3. Genel - İş Sendikası Çorum Şubesi Başkanı Fuat Gürses çalışmakta olduğu Elektrik Savaşları Ayar Memurluğunda başarı gösteremediği ileri sürülerek 7.7.1966 tarihinde Elektrik Santrali Şebeke Memurluğuna nakledilmiş ve bu işin evvolki işten ağır oluşu, naklin, işçinin rızası alınmadan tek taraflı yapılması 3008 sayılı İş Kanununun 15 nci maddesine göre iş şartlarının işveren tarafından ihlâli olarak telâkki edilmesi sebebiyle iş akdinin mezkûr maddeye göre adı geçen tarafından feshedildiği anlaşılmış, gerek grevi mütaakıp aktedilen toplu iş sözleşmesinden sonra sebepsiz olarak işyerini değiştirmesi ve gerekse işveren Belediye Başkanının işyerinde tetkikat yapan iş müfettişine vâkı beyanı muvaceshinde Fuat Gürses'in 274 sayılı Sendikalar Kanununun 19 ncu maddesine göre işçi teşekkülünün faaliyetine iştiraktan dolayı işten çıkarılmasına sebebiyet verdiği kanaatine varılmıştır.

4. Sendika tarafından daha önce Bölge Çalışma Müdürlüğüne yapılan müracaat üzerine işyerinde yapılan tetkikatta da 274 sayılı Sendikalar Kanununun 19 ncu, 3008 sayılı İş Kanununun 13 ncu ve mezkûr kanuna 5518 sayılı Kanunla eklenen 3 ncu maddelere aykırı tutum ve davranışlar tesbit edilerek işveren Belediye Başkanlığına kanuna aykırı durumun izalesi hususu tebliğ edilmiştir. Ayrıca sözü edilen kanun hükümlerine aykırı hareketten dolayı kaybolan işçi haklarının korunması için 5521 sayılı Kanunun 10 ncu maddesi gereğince durumun İş Mahkemesine intikal ettirilmesi hususunda Samsun Bölge Çalışma Müdürlüğüne gerekli talimat verilmiştir.

Arz ederim.

Ali Naili Erdem
Çalışma Bakanı

KAYNAKÇA:

- Atıcı, A. (2017) *Adalet İçin 700 Bin Adım*, İstanbul: Nota Bene Yayınları.
- Akkaya, Y. (2002) “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık”, **Praksis**, 6, 63-101.
- Arapoğlu, F. (2018) “Disiplinlerarasılık, Coğrafi Kavramlar Ve Sanatsal Bir Edim Olarak Yürümek”, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Aydın, Z. (2010) *Kanunsuz Bir grevin Öyküsü Kavel-1963*, İstanbul: TÜSTAV Sosyal Tarih Yayınları.
- Bekcan, U. (2017) “Gönülsüz Muhabbetten Dostluğa: 1949 Çin Devrimiyle Birlikte Sovyetler Birliği-Çin Komünist Partisi/Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinin Değişen Yüzü”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 26, 371-387.
- Çelik, A. (2017) “İşçilerin 51 Yıl Önceki Adalet Yürüyüşü”, *Birgün Gazetesi*.
- Çelik, A. (2017) ”Saraçhane’den 15-16 Haziran’a İşçi Sınıfının Müstesna Yılları: 1960’lar”, Kaynar, M (der.) **Türkiye'nin 1960'lı Yılları**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, A. (2018) “DİSK’in Kuruluş ve Varoluş Yılları (1966-1970)”, **Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, 57, 617-664.
- DİSK. (2020) *DİSK Tarihi*, Cilt.1, İstanbul: DİSK Yayınları
- Demir, M. (2018) “Sivil İtaatsizlik Perspektifinden ABD’de Sivil Haklar Hareketi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Dündar, C. (2014) *Abim Deniz*, İstanbul: Can yayınları
- Demirci, S. “Rosa Parks ve Montgomery Otobüsü”, Hacettepe Üniversitesi İngiliz Edebiyatı ve Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, http://www.iekau.hacettepe.edu.tr/Rosa_Parks_ve_Montgomery.pdf (05.09.2020)
- Fişek, K. (1969). “Türkiye’de Devlet -İşçi İlişkileri Açısından Devlete Karşı Grevlerin Kritik Tahlili”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara: Sevin Matbaası
- Friedman, M. (2010) *Nihayet Özgürüz A.B.D’de Sivil Haklar Hareketi*. <https://share.america.gov> (11.05.2019)
- Genel-İş Emek Gazetesi. (1966a). 1 Ağustos 1966. Cilt 2 sayı:31
- Genel-İş Emek Gazetesi. (1966b). 15 Ağustos 1966. Cilt 2 sayı:32
- Genel-İş (1967). 3. Dönem Çalışma Raporu. Ankara
- Gros, F. (2017) *Yürümenin Felsefesi* (çev. Albina Ulutaşlı), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Güngüm, R. (2020) “Sanatçının Malzemesi Olarak Yürümek”, **Journal of Arts**, 3, 205-218.
- Güngör, F. ve Özügürlü, M. (1997). “İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri.No.03. 1-24
- Koçak, H. ve Çelik, A. (2016). “Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi”. **Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, 49,647-678.

- Makal, A. (2007) “Cumhuriyet'ten 21. Yüzyıla Türkiye'de Çalışma İlişkileri”
Güncel Sosyal Politika Tartışmaları, 511-543, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Matbaası
- Mason, P. (2010) Çalışarak Yaşamak ya da Savaşarak Ölmek: Küresel İşçi Sınıfı Nasıl Oluşturdu?, (çev. Gözde Orhan, Mehmet Ertan), İstanbul: Yordam Kitap.
- Sezgin, E. (2006) “Bir Sendika Tarihi: Genel-İş (1962-1980)”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Şafak, C. (2013) "12 Mart'tan 12 Eylül'e Türkiye'de Sendikalar”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, 127, 121-143.
- TBMM. (1966) Meclis Tutanağı.
- Türk-İş, (1966) Türk-İş Aylık Dergi, 43, 13-18.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, (1996). Cilt-1, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- Wallace, R. “The Newport Suffragettes”
<http://thechartists.org/suffragetteswallace.html> (05.09.2020)
- Cumhuriyet Gazetesi, (1966a) 04 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Cumhuriyet Gazetesi, (1966b) 14 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Cumhuriyet Gazetesi, (1966c) 19 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Cumhuriyet Gazetesi, (1966d) 23 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Milliyet Gazetesi, (1966a) 22 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Milliyet Gazetesi, (1966k) 9 Eylül 1966 tarihli haberi.
- Milliyet Gazetesi, (1966l) 10 Eylül 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966a) Milliyet Gazetesi, 17 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966b) Milliyet Gazetesi, 18 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966c) Milliyet Gazetesi, 19 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966d) Milliyet Gazetesi, 20 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966e) Milliyet Gazetesi, 23 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966f) Milliyet Gazetesi, 26 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966g) Milliyet Gazetesi, 28 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966h) Milliyet Gazetesi, 29 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966i) Milliyet Gazetesi, 30 Ağustos 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966i) Milliyet Gazetesi, 1 Eylül 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966j) Milliyet Gazetesi, 03-04 Eylül 1966 tarihli haberi.
- Akyol, M. (1966m) Milliyet Gazetesi, 11 Eylül 1966 tarihli haberi.

